

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АУДІЮВАННІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В 5–6 КЛАСАХ ГІМНАЗІЇ

Тамара ПОЛОНСЬКА, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

Сьогодні поряд із комунікативним широко активізується міжкультурний підхід у навчанні іноземних мов, або так звана міжкультурна парадигма іншомовної освіти, поєднання якої з комунікативним підходом призвело до виникнення поняття «міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність». Необхідність формування її в учнів закладів загальної середньої освіти можна обґрунтувати також значним збільшенням їхніх безпосередніх та особливо опосередкованих контактів із зарубіжними однолітками, зокрема, через спілкування в соціальних мережах і месенджерах (Facebook, Twitter, Instagram, MySpace, Friends.ua, Google+, Viber, Skype тощо).

Новий словник методичних термінів і понять трактує *міжкультурну компетентність* як «здатність людини існувати в полікультурному суспільстві, досягати успішного розуміння представників інших культур і представників своєї культури. Міжкультурна компетентність передбачає вміння адекватно розуміти та інтерпретувати лінгвокультурні факти, ґрунтуючись на сформованих ціннісних орієнтирах і оцінках своєї й чужої культури. В її основі лежать принципи толерантності, плюралізму, лінгвістичного різноманіття» [1, 134].

Міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність (МІКК) учнів 5–6 класів гімназій визначається як сукупність набутих учнями знань, умінь, навичок, способів діяльності, ставлень, мотивів, необхідних для усвідомленого виконання комунікативних дій, спрямованих на оволодіння іншомовним спілкуванням у межах вимог навчальної програми [4, 31].

У процесі формування МІКК важливо створювати умови не стільки для запам'ятовування учнями культурних фактів, скільки для зіставлення подібних явищ у культурі чужої країни із власною. Тому завдання для учнів мають бути максимально наближеними до умов реального спілкування, тобто треба моделювати ті ситуа-

ції, які потенційно можуть виникнути в житті підлітків, а також виконуватися в різних видах мовленнєвої діяльності. Основними засобами формування МІКК учнів гімназії є комплекси вправ і завдань у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі).

Аудіювання або **сприймання на слух** (англ. "listening comprehension") – рецептивний вид мовленнєвої діяльності, який означає процес сприймання і розуміння мовлення на слух. Аудіювання становить основу спілкування, оскільки з нього починається оволодіння усною комунікацією. Воно тісно пов'язане з іншими видами мовленнєвої діяльності (МД). Зокрема, *аудіювання і читання* спрямовані на сприйняття та смислово переробку інформації, і цим можна пояснити спільність мовленнєвих механізмів, які обслуговують рецептивні види МД. *Аудіювання й говоріння* є двома складовими одного явища, тобто усного мовлення, і забезпечують можливість спілкування. Письмо – це графічний еквівалент аудіювання. Зв'язок *аудіювання з письмом* виражається в тому, що в процесі письма, тобто графічного оформлення ситуації, учні промовляють і чують те, що пишуть.

У сучасній методиці навчання іноземних мов зазвичай виокремлюють чотири основних механізми, що забезпечують процес аудіювання: мовленнєвий слух, пам'ять, імовірнісне прогнозування, механізм артикулювання. *Мовленнєвий слух* забезпечує сприйняття усного мовлення, розподіл його на смислові синтагми, словосполучення, слова. Завдяки цьому механізмові відбувається впізнавання знайомих образів в мовленнєвому потоці. Важливість урахування *оперативної пам'яті*, яка здатна втримувати інформацію довше 10 секунд (на відміну від короткотривалої) і наявність установки на запам'ятовування. *Імовірнісне прогнозування* (або *механізм антиципації*) – це передбачення ходу подій, наприклад, за початком слова/сло-

восполучення/речення/висловлювання тексту можна передбачити його закінчення. Суть механізму артикулювання (чи внутрішнього промовляння) полягає в тому, що при аудіюванні відбувається внутрішнє промовляння. Чим чіткіше промовляння, тим вищий рівень аудіювання.

Аудіювання вважається найскладнішим видом мовленнєвої діяльності, оволодіння яким передбачає подолання учнями низки суб'єктивних та об'єктивних труднощів.

Суб'єктивними є труднощі, зумовлені: *індивідуально-віковими особливостями* учнів (уміння слухати, швидко реагувати, переключатися з однієї розумової операції на іншу, швидко схоплювати тему повідомлення тощо); *їхніми індивідуально-психологічними особливостями* (умотивованість, слухова пам'ять, імовірне прогнозування, увага тощо).

До **об'єктивних** віднесено **труднощі**, пов'язані: з *умовами пред'явлення аудіотексту* (кількість прослуховувань, темп мовленнєвого повідомлення, джерело аудіювання – безпосередній контакт з людиною (face-to-face) чи опосередкований через радіо, аудіозапис тощо, опори та орієнтири; зі *сприйняттям мовної форми* і *змістовим наповненням аудіотексту* (довжина речень, наявність незнайомого лексичного і граматичного мовного матеріалу, наявність в інформації омонімів, омофонів, псевдоінтернаціоналізмів тощо; з *формою пред'явлення аудіотексту* (аудіотекст з ілюстрацією, з опорою або без опори на друкований текст, одноразове чи багаторазове пред'явлення); складність тексту, мовний досвід учнів, навчальні цілі та завдання тощо.

Основним способом подолання учнями труднощів у навчанні їх аудіювання є систематичне і цілеспрямоване тренування всіх його механізмів шляхом виконання відповідних вправ, зокрема:

а) *на розвиток фонематичного слуху та пам'яті учнів* (прослухати і повторити, знайти і відзначити, прослухати і з'єднати, прослухати і підняти руку тощо);

б) *на розвиток мовної здогадки та ймовірного прогнозування* (прослухати і назвати, прослухати початок і закінчити, прослухати/переглянути і висловити припущення, прослухати і відновити тощо);

в) *на розвиток механізму осмислення/розуміння смислової інформації* (прослухати речення/фразу/діалог і сказати...де, коли, хто).

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти [2] і програми з іноземних мов [3] головною метою аудіювання в 5–6 класах основної школи є **сприймання й розуміння усної інформації іноземною мовою в умовах безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування**. Загальними очіку-

ваними результатами аудіювання на кінець 6 класу є сприймання усної інформації, а конкретними – розуміння розмови між іншими особами, інформації, висловленої особою для аудиторії, змісту оголошення, інструкції та аудіозапису; сприймання усної інформації з відеозаписів. Окрім того, учні повинні вміти *ідентифікувати* окремі факти і *здогадуватися* про значення невідомих слів із контексту, якщо прослухана інформація доступна та стосується повсякденної тематики. Чітке й повільне мовлення є неодмінною умовою розуміння й сприймання учнями мовлення на слух. Згідно з вимогами навчальної програми обсяг прослуханого в запису матеріалу для 5–6 класів має становити 2–3 хв. Зазначені параметри стосуються лише оцінювання учнів і не слугують основними орієнтирами в навчанні.

У процесі оволодіння іноземною мовою аудіювання як вид мовленнєвої діяльності є водночас метою і засобом навчання. **Метою навчання** іноземною мовою аудіювання в гімназії є сприймання й розуміння учнями усної інформації в умовах безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування. Реалізація мети навчання аудіювання можлива за допомогою спеціальних аудитивних вправ. Аудіювання виступає **засобом навчання** в разі поєднання аудитивних вправ з елементами інших видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання і письма), що досягається шляхом використання неспеціальних вправ. Оптимальним варіантом навчання аудіювання є, на нашу думку, створення такої системи вправ, яка б поєднувала спеціальні та неспеціальні вправи.

Існують різні класифікації вправ для навчання аудіювання, але в основу всіх покладено критерій спрямованості вправ на розвиток мовних навичок і мовленнєвих умінь. На сучасному етапі розвитку методичної науки утвердилася типологія вправ, яка забезпечується послідовністю їх виконання: *мовних, умовно-мовленнєвих і мовленнєвих вправ*. Зазначена типологія чітко окреслює завдання до кожного з трьох видів вправ, які спрямовуються на формування навичок і умінь аудіювання. На нашу думку, ця типологія найбільше відповідає реалізації компетентнісного підходу в сучасній іноземній освіті загалом та формуванню міжкультурної іноземномовної комунікативної компетентності в аудіюванні зокрема.

I. Мовні вправи передбачають аналіз і тренування мовних (фонетичних, граматичних, лексичних) явищ поза мовленнєвою діяльністю (*вправи на ідентифікацію й диференціацію; розвиток фонематичного слуху, аудитивної пам'яті, ймовірного прогнозування; доповнення, заміну, розпізнавання, перефразування, комбінування тощо*).

Типовими прикладами таких вправ є:

- прослухайте слова і виберіть ті, що відповідають малюнку;
- прослухайте два речення і скажіть, чим вони відрізняються одне від одного (яка інформація уточнює друге речення);
- послухайте і повторіть пари слів (law-low; saw-so);
- визначте на слух слова, що римуються і позначте їх цифрами (наприклад: sort-pot-part-port (1, 2, 4);
- прослухайте дві/три фрази і з'єднайте їх в одне речення;
- запам'ятайте всі дати, імена, географічні назви із прослуханого тексту, а потім повторіть їх у тій же послідовності;
- прослухайте ряд слів (дієслів, прикметників) і назвіть іменники, які найчастіше з ними вживаються (*beautiful – girl, flower, day; to go – to school, to university, to kindergarten, to the park, to bed*);
- послухайте заголовок тексту і скажіть, про що йтиметься в ньому;
- складіть речення, використовуючи таблицю;
- послухайте речення, замініть у них синоніми на антоніми (або навпаки);
- прослухайте фрази, які містять реалії; перекладіть/запишіть їх у тому порядку, у якому вони прозвучали; (*Daisy, England, Sam, London, David, etc.*);
- визначте значення інтернаціональних слів за контекстом та їх звуковою формою (наприклад, *computer, gadget, parliament, address, football*).

II. Умовно-мовленнєві вправи характеризуються ситуативністю, наявністю мовленнєвого завдання та призначені для усвідомлення учнями функцій мовних одиниць у спілкуванні (*вправи на впізнавання, імітацію, підстановку, трансформацію тощо*). Зазвичай, це одно чи двокрокові дії, що виконуються співрозмовником.

До типових прикладів цих вправ можна віднести:

- прослухайте декілька речень і підніміть руку, коли почуєте питальне/заперечне речення;
- послухайте розпорядження батьків, які вони дають своїм дітям. Підніміть руку/сигнальну картку, якщо розпорядження буде зроблене у формі прохання (не наказу). Не забудьте, що прохання передається висхідним тоном (наприклад: *Wash your hands, please. Clean the room, please. Feed the cat, please*);
- спростуйте подані висловлювання, використовуючи зразок;
- погодьтеся з цими твердженнями та обґрунтуйте свою згоду, використовуючи зразок (наприклад, – *John likes to read detective stories.*

– *Yes, that's right. He likes to read detective stories. His favourite book is "The Adventures of Sherlock Holmes"*);

– попросіть товариша зробити те, про що я прошу вас, але попросіть іншу річ (предмет). Наприклад: *Give me a pencil, please.* (Учень, звертаючись до товариша: *Give me a ruler, please*);

– висловіть свою незгоду з наведеними твердженнями, використовуючи зразок (наприклад, *I am sorry but I disagree* або *I do not think so*);

– послухайте рекомендації і висловіть їх як накази (наприклад, *It is harmful to work at the computer for a long time.* – *You can't work at a computer for a long time. It's harmful for your health*);

– перетворіть стверджувальні речення на заперечні/питальні;

– прослухайте оголошення/повідомлення і заповніть пропуски в його графічному варіанті;

– учора з товаришем ти ходив у кінотеатр. Йому дуже сподобався фільм «Кролик Пітер». Скажи, що він тобі також сподобався.

III. Мовленнєві вправи спрямовані на вироблення в учнів умінь сприймати мовленнєві повідомлення в умовах, наближених до природного спілкування. Ці вправи передбачають розвиток і вдосконалення мовленнєвих умінь на основі здобутих знань і сформованих навичок (*вправи питально-відповідні, ситуативні, репродуктивні, описові, дискусійні, композиційні тощо*).

Типовими прикладами мовленнєвих вправ є такі:

– послухайте запитання і дайте позитивну/негативну відповідь;

– прослухайте два-три речення/короткі тексти, різні за змістом, з опорою на наочність, а потім у звукозапису без опори на наочність і дайте відповіді на запитання;

– складіть діалог/монолог за змістом почутого/ілюстраціями/ фотографіями;

– прослухайте текст і скажіть, що для вас було цікавим/не цікавим, новим/не новим;

– розкажіть про свою сім'ю (сім'ю Тома, Стіва, Сюзан). Дайте характеристику кожному членові сім'ї, використовуючи таблицю/фотографії;

– послухайте казку й обговоріть її, відповівши на запитання, та порівнявши з реаліями життя;

– складіть монолог/діалог на основі плану та обов'язкових

словосполучень;

– прослухайте діалог, підготуйте подібний на таку саму тему;

– послухайте текст про літні канікули Сема (Енн, Ден) і розкажіть, як ви провели ці канікули;

– відтворіть почуте з деякою модифікацією початку (середини, кінця).

Представлена типологія всебічно охоплює вправи, спрямовані на формування навичок і вмій аудіювання, які визначено Державним стандартом і навчальною програмою. Саме через вправи на сприймання й осмислення учнями змісту нескладних висловлювань, що стосуються особистісної, публічної, освітньої сфери спілкування, повідомлень, оголошень тощо, відбувається плавний перехід до розуміння нескладних текстів пізнавального й соціокультурного характеру та автентичних аудіотекстів із різним ступенем і глибиною проникнення в їх зміст у межах програмових вимог.

Отже, методично доцільне використання значених комплексів вправ дасть змогу учням адекватно сприймати та ідентифікувати отриману інформацію в межах змісту ключових і міжкультурної іншомовної комунікативної як предметної компетентностей та відповідно реагувати на неї в процесі іншомовного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : ИКАР, – 2009. – 448 с.

2. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>

3. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 5–9 класи : Наказ МОН України від 7 червня 2017 р. № 804. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf>

4. Редько В. Г. Компетентнісна парадигма змісту навчання іншомовного спілкування в сучасних гімназіях. Information, its impact on social and technical progresses. Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference. Haifa: International Science Group, – 2020. – С. 31–32.

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ОКРЕМІ МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Ігор ГОРОШКІН, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

У сучасних умовах глобалізації та взаємовпливу культур перед освітою постає завдання підвищення потенціалу учнів, які мають бути обізнаними в різних царинах знань, необхідних для процесу комунікації з носіями інших культур. Упровадження компетентнісної парадигми освіти зумовлено низкою об'єктивних чинників, з-поміж яких особливо значущими є необхідність співіснувати, будувати конструктивну взаємодію, налагоджувати міжкультурні зв'язки з представниками різних країн і культур.

Це актуалізує проблему формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетент-

ності здобувачів освіти, над розв'язанням якої плідно працюють сучасні українські науковці В. Редько, Т. Полонська, О. Пасічник, С. Ніколаєва та інші дослідники. Ми вважаємо, що формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності сьогодні є одним з найважливіших завдань сучасної іншомовної освіти.

Ознайомлення з науковими доробками із проблеми дослідження дало змогу стверджувати, що міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність є складним інтегрованим утворенням, що складається з кількох складників.